

VERSLAG

CRB 2019-0580

De conjunctuur in de bouwsector -
maart 2019

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Verslag over de conjunctuur
in de bouwsector – maart 2019**

**Contactpersoon:
Jean-Paul Denayer
jeanpaul.denayer@ccecrb.fgov.be
Emmanuel de Bethune
embe@ccecrb.fgov.be**

Inhoudsopgave

1 Algemene conjunctuur.....	4
2 Ontwikkelingen activiteit in de bouwsector	10
2.1 Gebouwen.....	10
2.1.1 Vergunningen voor niet-residentiële nieuwbouw gebouwen	10
2.1.2 Vergunningen voor residentiële nieuwbouw gebouwen.....	10
2.1.3 Vergunningen voor verbouwingen residentieel en niet-residentieel	13
2.1.4 Evolutie van de hypothecaire kredieten	13
2.1.5 Vergunningen en hypothecaire kredieten	15
2.1.6 Conjunctuurcurve voor gebouwen.....	17
2.2 Infrastructuur - conjunctuurcurve	18
3 Werkgelegenheid.....	19
4 Besluit.....	25
5 Bijlage.....	27

Lijst grafieken

Grafiek 1-1:	Economische vertrouwensindex in de Europese Unie en in België (tot 12/2018)	7
Grafiek 1-2:	Groeipercentage van het Belgische bbp	9
Grafiek 2-1:	Ontwikkeling bouwvergunningen 2006/1-2018/11: nieuwe utiliteitsgebouwen.....	10
Grafiek 2-2:	Ontwikkeling bouwvergunning 2006/1-2018/11: nieuwe woningen.....	11
Grafiek 2-3:	Evolutie bouwvergunningen nieuwbouwwoningen per trimester (tot 3 ^e kwartaal 2018).....	11
Grafiek 2-4:	Vergunde woningen in België 2006-11/2018	12
Grafiek 2-5:	Vergunde verbouwingen in België: 2006-11/2018	13
Grafiek 2-6:	Hypothecaire kredieten: aantal ingediende aanvragen volgens bestemming 2008-12/2018	14
Grafiek 2-7:	Hypothecaire kredieten: bedragen van de aanvragen volgens bestemming 2008-12/2018.....	14
Grafiek 2-8:	Vergunningen nieuwbouwwoningen vs. aanvragen hyp. lening (2005/1-2018/11)	15
Grafiek 2-9:	12 maanden zwevend gemiddeld (vergunningen vs. hyp. leningen) nieuwbouwwoningen (2005/1-2018/11)	15
Grafiek 2-10:	Aantal nieuwe hypothecaire leningen per maand (België en regio's) 2010-2018/12	16
Grafiek 2-11:	Aandeel herfinanciering in hypothecaire leningen %	17
Grafiek 2-12:	Ruwbouw van gebouwen: conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-02/2019	17
Grafiek 2-13:	Infrastructuur: synthetische conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-02/2019 ..	18
Grafiek 3-1:	Tewerkstelling bouw: tewerkgestelde werknemers, VTE en pc 124 (2012-3 ^e kw/2018)	21
Grafiek 3-2:	Toegevoegde waarde vs. Omzet 2008-2016	22
Grafiek 3-3:	Evolutie van de tijdelijke werkloosheid bij werknemers v.d. bouwnijverheid tussen januari 2015 en december 2018.....	23
Grafiek 3-4:	Aantal faillissementen bij bouwondernemingen in België, 2006-01/2019	24
Grafiek 5-1:	Vlaams Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018	27
Grafiek 5-2:	Waals Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018	27
Grafiek 5-3:	Brussels Hoofdstedelijk Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018.....	28
Grafiek 5-4:	Ontwikkeling bouwvergunning 2007/1-2018/10: nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m ³ , linkerschaal en in aantal, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden	28
Grafiek 5-5:	Componenten van de synthetische curve – bouwnijverheid (tot 09/2018)	29
Grafiek 5-6:	Componenten van de synthetische curve – burgerlijke bouwkunde (tot 09/2018)	29

Lijst tabellen

Tabel 1-1:	Groeipercentages van het bbp en herzieningen (projectie herfst 2018)	4
Tabel 1-2:	Groeipercentages van het bbp en herzieningen (interimrapport winter 2019)	5
Tabel 1-3:	Groeipercentage van het bbp (projectie herfst 2018)	7
Tabel 3-1:	Evolutie van het aantal tewerkgestelde werknemers in de bouwnijverheid 2008-3de kw 2018	20
Tabel 3-2:	Evolutie van Limosa 2014-2018 (2014=100)	22
Tabel 3-3:	Evolutie van het aantal werkgevers met personeel en zelfstandigen in de bouwsector	23

1 Algemene conjunctuur

Voor de conjunctuurvooruitzichten van de bouwsector wordt gebruik gemaakt van de prognoses van grote internationale instellingen. Sinds geruime tijd wordt hiervoor in hoofdzaak beroep gedaan op de “forecasts” van de Europese Commissie (EC).

De Europese Commissie heeft er begin 2018 op gewezen dat zij de frequentie van haar publicaties zou wijzigen naar twee gedetailleerde prognoses in mei en november van het jaar en twee interimprognoses in februari en in juli (beperkt tot een update inzake groei en inflatie). De EC stelt dat deze terugkeer naar de publicatieaanpak die werd gebruikt tot 2012 verantwoord wordt door de vaststelling dat “de bladzijde van de economische crisis omgedraaid is en dat de financiële crisis tot een einde is gekomen”¹.

In dit rapport zal gebruikt worden gemaakt van de laatste gedetailleerde forecast (november 2018) i.v.m. de groei van de wereldeconomie, van de grote economische blokken en van de buurlanden. Waar mogelijk wordt deze verder aangevuld door de interim forecast van februari 2019 en door de prognoses van andere instellingen.

De economische vooruitzichten van november 2018 voor de jaren 2018 t.e.m. 2020 wijzen in de meeste gevallen op een terugval van de groeiprognoses in 2018 en 2019 voor de grote economische blokken in vergelijking met de lenteprognose 2018. Het gaat in de meeste gevallen over beperkte herzieningen (-0,1% à -0,2%) behalve voor de wereldgroei (-0,4% in 2019).

De prognoses van het Internationaal Monetair Fonds (januari 2019)² en van de OESO (november 2018)³ sluiten hier nauw bij aan.

De groei van de wereldeconomie klokt volgens de EC in 2019 en 2020 af op 3,5%. Van alle grote “Westerse” economieën blijven de Verenigde Staten de hoogste prestaties neerzetten, althans nog in 2019. In 2020 sluiten de groeiprognoses voor de VSA nauwer aan bij deze van de Eurozone. De vooruitzichten stellen een Amerikaanse groei voorop van het bbp van 2,6% in 2019, fors terugvallend naar 1,9% in 2020.

Tabel 1-1: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (projectie herfst 2018)

	2018	2019	2020	2017	2018	2019
Eurozone	2,1%	1,9%	1,7%	Eurozone	↓	↓
EU 28	2,1%	1,9%	1,8%	EU 28	↓	↓
VSA	2,9%	2,6%	1,9%	VSA	=	↓
Japan	1,1%	1,0%	0,5%	Japan	↓	↓
China	6,6%	6,2%	5,9%	China	=	↓
Wereld	3,7%	3,5%	3,5%	Wereld	↓	↓

Bron: Spring forecast 2018 EC en Autumn forecast 2018

¹ Persconferentie van Pierre Moscovici, Lid van de EC, Winter 2018 Interim Economic Forecast

² <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/01/11/weo-update-january-2019>

³ <http://www.oecd.org/economy/outlook/Growth-has-peaked-amidst-escalating-risks-economic-outlook-presentation-11-2018.pdf>

Verschillende elementen verklaren de evolutie in eurozone en EU

De reeds naar beneden herziene prognoses in de EC forecast van november 2018 (herfst) krijgen voor het jaar 2019 nog een knauw bij de publicatie van de interim prognoses in februari 2019 (winter). Hierbij presenteert de EC enkel vooruitzichten voor de eurozone en de EU 28. De groei op wereldvlak blijft, na uitsluiting van de Europese Unie, quasi ongewijzigd. Ook voor 2020 worden de prognoses voor eurozone en EU 28 niet of slechts licht bijgesteld.

De EC wijt deze evolutie aan een verzwakkende economische groei in de twee laatste trimesters van 2018 en de « spill-over » naar begin 2019. Door de geografische oriëntatie en productspecialisatie van haar export ondervindt de eurozone hinder van de internationale omgeving.

Tabel 1-2: Groeipercentages van het bbp en herzieningen (interimrapport winter 2019)

	2018	2019	2020		2018	2019	2020
Eurozone	1,7%	1,4%	1,5%	Eurozone	↓	↓	↓
EU 28	1,9%	1,4%	1,8%	EU 28	↓	↓	=

Bron: EC winter interim forecast 2019 en autumn forecast 2018

De Europese Commissie stelt vast dat de Europese economie voor het zesde jaar op rij ononderbroken groeit. Alle lidstaten sluiten aan bij deze positieve evolutie.

Het hoogtepunt van deze groeischeut situeert de EC wel in 2017. Globale krachten, de internationale handel en handelconflicten gooiden daarna roet in het eten.

Dit betekent geenzins dat de Europese economie niet stevig genoeg zou staan om een aantal groeidrivers verder te laten doorspelen. Een stevige arbeidsmarkt, licht toenemende lonen en expansieve maatregelen in een aantal staten ondersteunen deze groei. De nog steeds gunstige financieringsvoorwaarden dragen bij tot de investeringen.

De dalende groeiperspectieven (zowel over de periode 2018-2020 als in vergelijking met de vorige conjunctuurstudie) worden veroorzaakt door een zwakkere groei van de wereldhandel en groeiende onzekerheid. De arbeidsmarkten zullen niet langer even sterk blijven verbeteren omdat de spanning hier toeneemt. Een aantal staten zullen te maken krijgen met beperkingen aan de aanbodzijde.

Op korte termijn blijft de groei positief omdat de fiscale maatregelen in de VSA en de goed presterende arbeidsmarkten dit ondersteunen. In de loop van 2019 zal dit afzwakken, ook de groei in de « emerging countries » zal hieronder lijden. De impact van het Amerikaans-Chinees handelconflict op China zou worden gemilderd door binnenlandse beleidsmaatregelen in dit laatste land.

De groei van de wereldhandel zal terugvallen. Dit werd ook bevestigd door de vertegenwoordigers van de NBB aan de bijzondere commissie voor het Bouwbedrijf⁴. In 2017 bedroeg deze nog iets meer dan 5%, dan volgt een geleidelijke terugval naar ca. 3,6% in 2020. Volgens de EC speelt het aflopen van de fiskale stimuli in de VS en de meer consumptiegerichte (i.p.v. investeringsgerichte) groei in China een rol. De EC meent dat de bijdrage van de netto-handel neutraal zal zijn in 2019 en 2020.

⁴ "Economische vooruitzichten en huidige situatie" (CRB 2019-0066), presentatie door de heer T. De Keyser aan de brc Bouw (14 januari 2019)

De financieringsvoorwaarden op de Europese markten blijven gunstig. Dit moet zowel de huishoudens als de niet-financiële bedrijven blijven aanzetten om te lenen.

Ondanks een wat matigere groei van de private consumptie zal de groei echter vooral moeten komen van binnenlandse elementen. Stevige arbeidsmarkten en een toename van het beschikbaar inkomen dragen hiertoe bij.

Gunstige fundamentals (rentepeil, capaciteitsbezetting, rentabiliteit) zullen niet verhinderen dat de bedrijfsinvesteringen wat lijden onder de verzwakking van de internationale context. De perspectieven voor de residentiële investeringen worden positiever ingeschat.

De verbetering op de arbeidsmarkten stoot stilaan op zijn limieten, hoewel de situatie in de lidstaten zeer uiteenlopend kan zijn. Niet alleen loopt de tewerkstellingsgroei wat terug, er zijn ook spanningen ontstaan op de arbeidsmarkten door tekorten aan arbeidsaanbod. Daarom voorspelt de EC dat de netto jobcreatie zal teruglopen van 1,4% in 2018 naar 0,9% in 2020.

De inflatieverwachtingen schommelen tussen 1,6% en 1,8% in de periode 2018-2020. De EC meent dat de kerninflatie (d.w.z. abstractie makend van de evolutie van energie- en basisvoedingsprijzen) de bepalende factor wordt voor de inflatieontwikkeling.

De EC ziet de situatie van de openbare financiën in de lidstaten verbeteren, zowel inzake evolutie van de tekorten als inzake schuldgraad. Uitgedrukt t.o.v. het BBP zou de schuldgraad in Europa terugvallen naar 82,8% in 2020.

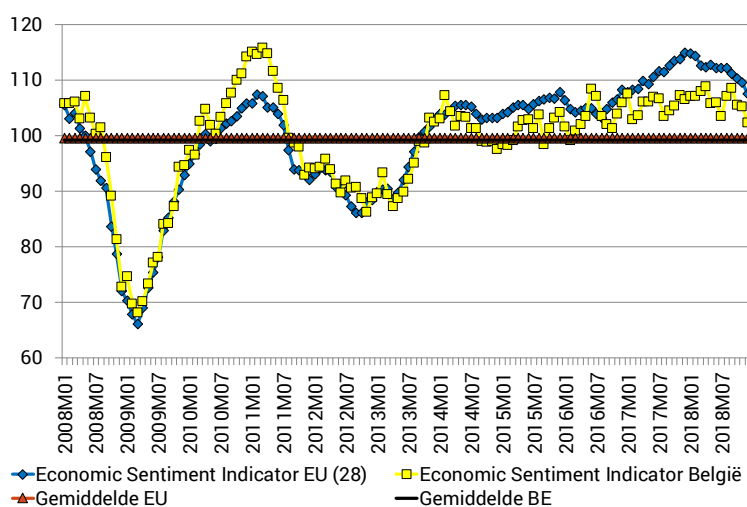
De EC wijst op de mogelijkheid van toenemende en gelieerde neerwaartse risico's. Deze komen uit meerdere bronnen: de weerslag van een mogelijke monetaire verstrakking in de VSA (voelbaar door hogere rente gecombineerd met hoge schuldgraad van de bedrijven) en de mogelijke impact van handelsconflicten. Dit zal voelbaar zijn voor de eurozone gezien Europa sterk geïntegreerd is in de « global value chain ».

Tenslotte wordt er binnen Europa nog gewezen op de risico's voor de Italiaanse economie en openbare financiën en voor de impact van het Brexit-verhaal.

Het economische vertrouwen in België en in Europa

Uit de door de EC verrichte enquêtes blijkt dat het economische vertrouwen (economische vertrouwensindex) tijdens de laatste maanden van 2018 in de EU daalt sinds het vorige conjunctuurverslag. Vanaf het voorjaar 2018 gaat het economisch vertrouwen voor de EU eerst licht achteruit om dan versneld te dalen in de laatste maanden. De vertrouwensindex voor België situeert zich op een lager niveau dan de Europese en vertoont tijdens de laatste maanden een grilliger verloop. De waarden van de vertrouwensindex blijven zowel voor de EU als voor België nog steeds boven het lange termijn gemiddelde.

Grafiek 1-1: Economische vertrouwensindex in de Europese Unie en in België (tot 12/2018)

Bron: Eurostat

De teruval van het vertrouwen van de laatste maanden in Europa is toe te schrijven aan meerdere deelsectoren (industrie, diensten en kleinhandel), behalve de bouw. In deze laatste sector neemt het vertrouwen toe.

Het grillige verloop van het vertrouwensklimaat in België in 2018 is kenmerkend voor alle sectoren. Naar het jaareinde toe verbetert de vertrouwensindex in België voor de kleinhandel.

België en de buurlanden

De groeivoorzichten van de Europese Commissie voor de eurozone, voor België en de buurlanden werden in 2018 en 2019 zonder uitzondering naar beneden herzien. Het gaat meestal om beperkte aanpassingen (-0,1% tot -0,3%), behalve voor Duitsland in 2018 (-0,6%).

De voorzichten van de andere instellingen (OESO, IMF, NBB voor België) wijken slechts in beperkte mate hiervan af (beperkt tot +/- 0,3%).

Tabel 1-3: Groeipercentage van het bbp (projectie herfst 2018)

	2018	2019	2020	2017	2018	2019
Eurozone	2,1%	1,9%	1,7%	Eurozone	↓	↓
België	1,5%	1,5%	1,4%	België	↓	↓
Duitsland	1,7%	1,8%	1,7%	Duitsland	↓	↓
Frankrijk	1,7%	1,6%	1,6%	Frankrijk	↓	↓
Nederland	2,8%	2,4%	1,8%	Nederland	↓	↓

Bron: European Economic Forecast autumn 2018 & spring 2018

De terugval van de groei voor België is net iets minder sterk dan in de Eurozone. De verbetering van de arbeidsmarkt in 2018 blijft zich, weliswaar wat verzwakt, doorzetten in 2019 en 2020. Dit heeft een gunstig effect op de werkloosheidscijfers (gaan van 6,4% in 2018 naar 5,9% in 2020). Dit in een klimaat van spanningen op de arbeidsmarkt. In samenspel met het gunstig investeringsklimaat plaveit dit de weg voor een aantrekkelijke binnenlandse vraag. De bedrijfsinvesteringen tenderen wat terug te vallen (de capaciteitsbenutting daalt en de export verzwakt), maar dit wordt opgevangen door huisvestingsinvesteringen en publieke investeringen.

Deze laatste genieten nog na van de verkiezingscyclus en van een aantal grote werken. De inflatie zou stabiliseren en nauwer aansluiten bij de in Europa gangbare inflatie. Inzake overheidsfinanciën stijgt het geprojecteerd tekort, de schuldgraad zou in 2020 onder de 100% terugvallen.

Ook voor België stelt de interimprognose van februari 2019 (winter) de groei naar beneden bij met 0,2% (1,3% groei in 2019 en 1,2% in 2020).

Ook de groeiprestaties van Duitsland in 2018-2019 werden een eerste maal naar beneden herzien in de herftspronose 2018 vergeleken met de prognose in de lente van 2018. De interim prognose van februari 2019 (winter) voorspelt een verdere fors lagere groei van 1,1% in 2019 of -0,7% vergeleken met prognose van de herfst van 2018. De terugval van de Duitse groei was reeds aangevangen in 2018 (-0,2%). Als achterliggende reden wordt hier vooral gewezen naar de problemen die de Duitse auto-industrie ondervindt om aan te sluiten bij de geldende milieueisen. De stevige Duitse auto-industrie staat dus voor uitdagende productaanpassingen.

In globo wordt de prognose voor Duitsland ondersteund door een zeer stevige arbeidsmarkt (de werkloosheid daalt in 2020 verder naar het historisch minimum sinds de eenmaking van het land in 1990 (nl. 3,0%). De arbeidsschaarste zou moeten leiden tot loonsverhogingen en een toename van het beschikbaar inkomen en de private consumptie. Duitsland, exportland bij uitstek, zal ondanks zijn stevige internationale handelspositie en overschot op de handelsbalans hinder ondervinden van een afkoelende buitenlandse vraag. Dit leidt slechts zeer geleidelijk tot een kleiner handelssurplus. Deze onzekere buitenlandse omgeving drukt op de investeringslust van de bedrijven. De intenties om te investeren in huisvesting blijven hoog, maar er wordt gevreesd voor problemen aan de leverancierskant. De verwachte inflatie sluit aan de Europese situatie. De openbare financiën blijven verder positief evolueren (budgettair overschot van 1,1% en schuldgraad van 53,7% in 2020).

Nederland laat zoals in vorig verslag de hoogste groeiprognozes optekenen, althans voor 2018 en 2019. In 2020 sluiten de groeiperspectieven weer aan bij die van de Eurozone en buurlanden. Ook voor Nederland wijst de herziening van de groeiprognozes (herfst 2018 vs. lente 2018) op een daling. De interim forecast voor de winter van februari 2019 versterkt deze voorspellingen in negatieve zin (-0,7% in 2019 en -0,1% in 2020).

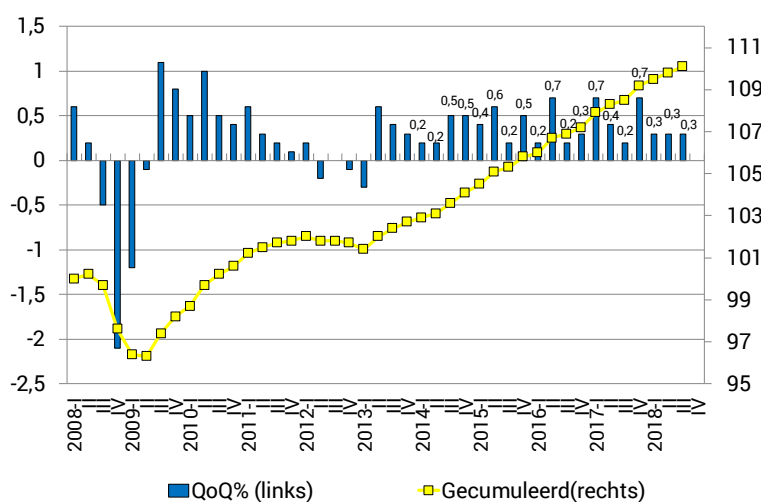
Nederland kent, zoals Duitsland, een zeer lage werkloosheid (voor 2020 wordt 3,6% voorspeld). De toename van de tewerkstelling en van de lonen weerspiegelt zich in het verbruik van de gezinnen. De investeringsbereidheid van bedrijfsleven en particulieren tenderen te stagneren. Het tekort en de schuld van de Nederlandse overheid behoort tot de laagste van de betrokken landen. De Nederlandse regering heeft dan ook ruimte voor bijkomende publieke uitgaven i.v.m. onderwijs, defensie en infrastructuur en voor een belastingverlaging in 2019-2020.

Ook de prognoses voor de Franse economie worden voor alle beschouwde jaren (periode 2018-2019) naar beneden herzien, ook in de interimprognose van februari 2019. Maar de toekomstige ontwikkelingen inzake binnenlandse consumptie en investeringen worden positief ingeschat. De bijdrage van de buitenlandse handel tot de groei is neutraal. Dit moet ertoe bijdragen dat de tewerkstelling positief blijft evolueren en dat de werkloosheidsgraad terugvalt van 9,0% in 2018 naar 8,4% in 2020. Het tekort en de schuld van de Franse overheid lopen zeer geleidelijk terug.

De Belgische groei

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de groei van het Belgisch reëel bbp, die vanaf het tweede kwartaal van 2013 op gang kwam tijdens de daaropvolgende kwartalen met schommelingen tot vandaag positief bleef. De gele curve toont de ontwikkeling van het bbp (basis=100, met het eerste kwartaal van 2008 als referentie (=100)). Op het einde van het derde kwartaal van 2018 ligt het bbp 10% hoger dan het maximumniveau van net voor de crisis, dat in het tweede kwartaal van 2008 werd bereikt.

Grafiek 1-2: Groeipercentage van het Belgische bbp

Bron: Nationale Bank van België (INR)

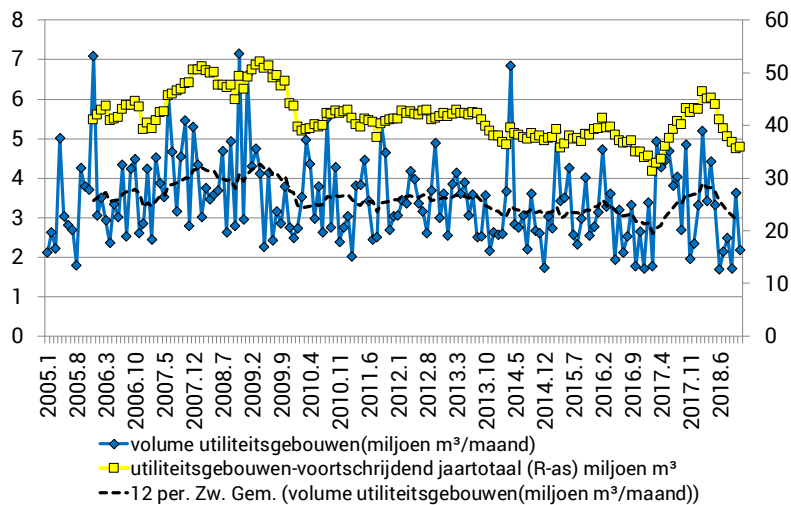
2 Ontwikkelingen activiteit in de bouwsector

2.1 Gebouwen

Een goede graadmeter voor de komende activiteit in de bouwsector is de aflevering van bouwvergunningen. In dit verslag bespreken we zowel de vergunningen voor de residentiële en de niet-residentiële gebouwen.

2.1.1 Vergunningen voor niet-residentiële nieuwbouw gebouwen

Grafiek 2-1: Ontwikkeling bouwvergunningen 2006/1-2018/11: nieuwe utiliteitsgebouwen

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

De grafiek toont aan dat het zwevend gemiddelde over 12 maanden al meerdere jaren binnen dezelfde breedband blijft evolueren (stippellijn). Sinds begin 2018 wordt een dalende trend ingezet.

Het vergund volume voor het bouwen van utiliteitsgebouwen blijft fors variëren van maand tot maand. Het maandelijks volume aan utiliteitsgebouwen kent aanzienlijke sprongen in plus en in min en bereikt in een aantal maanden van 2018 historisch een zeer laag niveau.

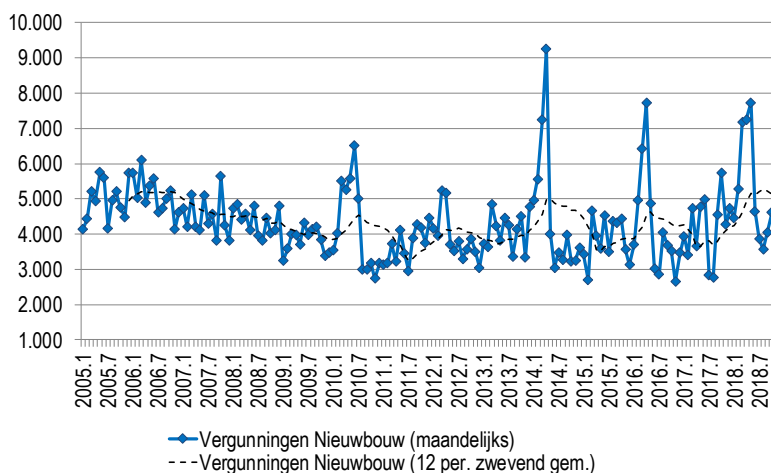
De gemiddelde omvang van de bouwprojecten (jaar-op-jaar vergelijking), dat een hoog niveau bereikte in de eerste maanden van 2018, is in oktober 2018 teruggevallen naar een laagtepunt (ca. 7.300 m³/project) over de geobserveerde periode (voortschrijdend gemiddelde).

2.1.2 Vergunningen voor residentiële nieuwbouw gebouwen

In de grafiek hieronder zien we dat het verloop van de vergunningen voor residentiële nieuwbouw regelmatig grote uitschieters kent. In het verleden werd er reeds op gewezen dat de verstrenging van de energie-eisen hier niet vreemd aan is. Dergelijke maatregelen inzake energievereisten reflecteren zich in een massale aanvraag naar vergunningen in de maanden voor de inwerkingtreding, gevolgd door de effectieve aflevering van de vergunningen in de eerste maanden van het jaar.

Dit fenomeen heeft zich telkens opnieuw voorgedaan bij het in voege treden van strengere energie-eisen. De laatste verstrenging van de energie-eisen voor woningen in Vlaanderen trad in voege op 1 januari 2018⁵. In de maanden februari t.e.m. mei 2018 wordt dan ook een forse stijging van het aantal toegestane bouwvergunningen vastgesteld.

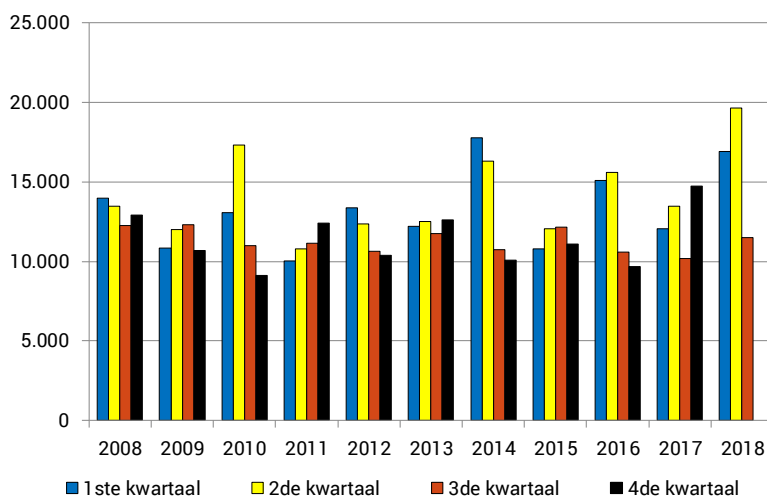
Grafiek 2-2: Ontwikkeling bouwvergunning 2006/1-2018/11: nieuwe woningen

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

Het zwevende gemiddelde over 12 maanden situeert zich op een historisch hoog peil en schommelt rond de 5.000.

Grafiek 2-3: Evolutie bouwvergunningen nieuwbouwwoningen per trimester (tot 3^e kwartaal 2018)

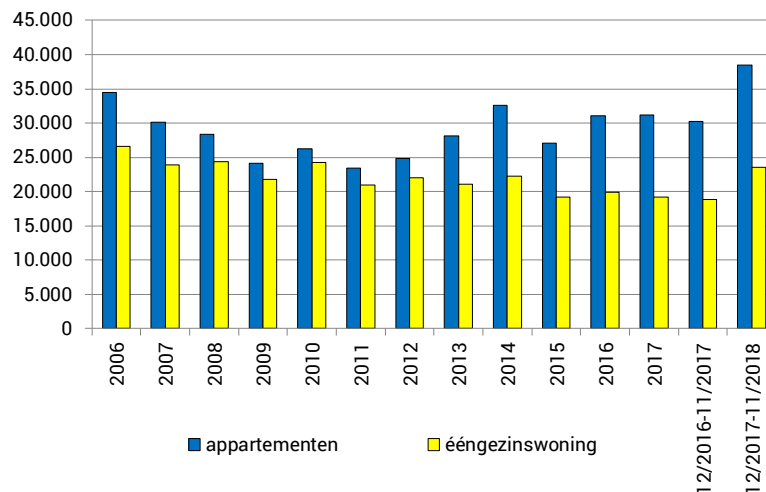
Bron: FOD Economie

⁵ Op 1/1/2018 werd de E40-norm ingevoerd en een gebouwschilindicator in voor nieuwe woongebouwen (het S-peil).

De drie eerste kwartalen van 2018 tekenen zich positief af t.o.v. de eerste drie kwartalen van 2017. De nieuwbouwactiviteit zal in de nabije toekomst vermoedelijk nog de gunstige gevolgen plukken van deze evolutie, gezien het tijdsverloop tussen de toekenning van de bouwvergunning en de start van de bouwwerken (met effectieve weerslag op de activiteit van de bouwbedrijven). Het valt ook op dat het aantal vergunningen van de twee eerste kwartalen ook hoog zijn in vergelijking met de eerste kwartalen van vorige jaren (met uitzondering van het eerste kwartaal van 2014). De toename van de vergunningen ten gevolge van de nieuwe bouweisen wordt hier bevestigd.

Naar woonvorm blijft het duidelijk dat, zoals reeds eerder vastgesteld, het aantal vergunningen voor appartementen beduidend hoger blijft dan voor de ééngezinswoningen (grafiek 2-4). De evolutie voor beide woonvormen voor België loopt reeds een aantal jaren uiteen ten gunste van de appartementen. Over de 12 maanden tot 11/2018 werden ca. 38.500 appartementen en ca. 23.500 ééngezinswoningen vergund. Wanneer we dezelfde periode tot 11/2017 hiermee vergelijken zien we een uitzonderlijke toename met ca. 24% voor de ééngezinswoningen en met 27% voor de appartementen.

Grafiek 2-4: Vergunde woningen in België 2006-11/2018

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

Wanneer wordt gekeken per regio blijkt een uiteenlopende ontwikkeling. De globale groeicijfers voor België zijn o.a. het gevolg van de toename van het aantal bouwvergunningen voor alle woonvormen in Vlaanderen (met ca. 33% voor appartementen en met ca. 40% voor ééngezinswoningen) en lijkt gelinkt aan de hogervermelde energie-eisen. Het aantal vergunningen voor appartementen over de beschouwde periode (12 maanden tot 11/2018) neemt in Wallonië toe met ca. 9%, maar valt voor de ééngezinswoningen met 9% terug. In Brussel loopt het aantal vergunningen voor appartementen met ca 10% terug. Het aandeel van Vlaanderen in het totaal aantal vergunningsaanvragen voor appartementen in België stijgt naar 81% van het Belgisch totaal. In de sector van de ééngezinswoningbouw belooft het aandeel van Wallonië bijna een kwart van alle vergunningen.

Grafiek 5-1, Grafiek 5-2 en Grafiek 5-3 in de gbijlage illustreren de regionale verschillen in België.

2.1.3 Vergunningen voor verbouwingen residentieel en niet-residentieel

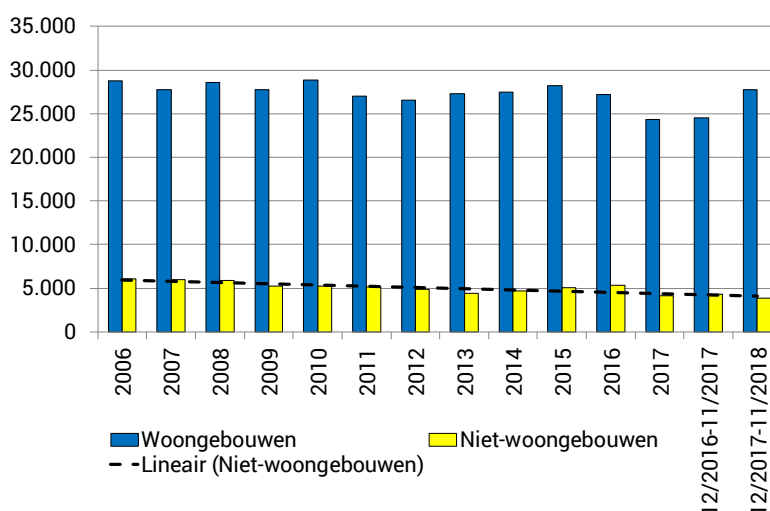
Grafiek 2-5 toont aan dat het aantal vergunde verbouwingen voor niet-woongebouwen in de 12 maanden tot 11/2018 terugvalt met ca. 10% vergeleken met dezelfde periode tot 11/2017. In de geobserveerde periode (2006-2018) is dit een dieptepunt. Trendmatig kan uit de grafiek worden afgelezen dat deze evolutie zich al geruime tijd doorzet. Voor Vlaanderen wordt gemeld dat de isolatiewerkzaamheden werden afgebouwd ten gevolge van lagere premies⁶.

Het aantal vergunde verbouwingen voor woongebouwen in de 12 maanden tot 11/2018 neemt toe met ca. 13% wanneer dit wordt vergeleken met dezelfde periode tot 11/2017. 2016 en 2017 waren « magere » jaren, de evolutie over de laatste 12 geobserveerde maanden sluit meer aan bij de cijfers van 2015 en voorheen.

Het moet zoals steeds onderlijnd worden dat deze data i.v.m. de verbouwingsvergunningen slechts een partieel beeld kunnen geven van de evolutie in de verbouwingen. Heel wat verbouwingen gebeuren zonder dat een vergunning moet worden aangevraagd.

Gelet op de gemiddelde leeftijd van het Belgisch woningbestand en de daaruit voortvloeiende noden tot renovatie is een toename van het aantal vergunningen voor verbouwingen voor woongebouwen positief.

Grafiek 2-5: Vergunde verbouwingen in België: 2006-11/2018

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

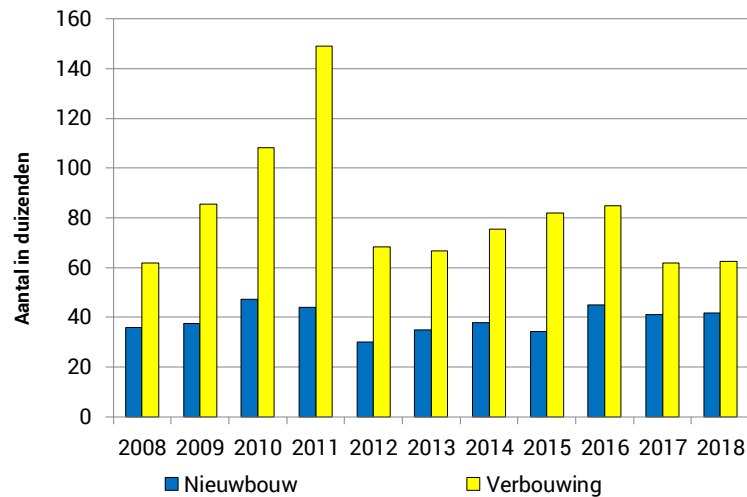
2.1.4 Evolutie van de hypothecaire kredieten

Grafiek 2-6 toont aan dat het aantal aanvragen van hypothecaire kredieten voor verbouwing in 2018 t.o.v. 2017 (voortschrijdend jaartotaal) quasi ongewijzigd blijft (+1%). Het gemiddeld aangevraagd bedrag voor vernieuwbouw neemt toe met 8% (van 52.300 tot ca. 56.400 euro). Een reeds eerder vastgestelde trend inzake gemiddeld aangevraagd kredietbedrag blijft zich doorzetten. Het totaal aangevraagde bedrag (voortschrijdend jaartotaal) aan hypothecaire kredieten voor vernieuwbouw neemt eveneens toe tot ca. 3,5 miljard euro (+9%) na een dip in 2017.

⁶ "Afbouw energiepremie doet isolatiegolf stilvallen", De Morgen, 15 februari 2019

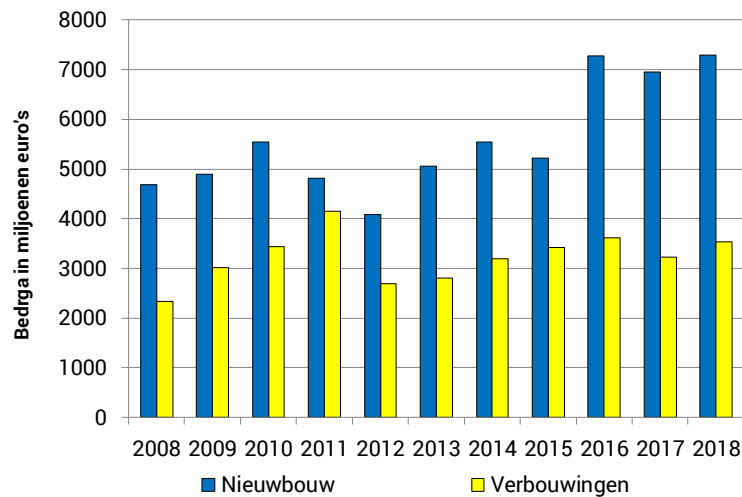
Ook het aantal aanvragen voor nieuwbouw stijgt lichtjes van 41.000 in 2017 tot 41.800 in 2018 met 2% (voortschrijdend jaartotaal). Sinds het gemiddeld aangevraagde kredietbedrag voor nieuwbouw een dieptepunt bereikte in 2011 met 109.000 euro is het bedrag vrijwel ononderbroken blijven stijgen. Het neemt nog verder lichtjes toe met 3% in 2018 t.o.v. 2017 (het bedrag stijgt van 169.400 euro naar 174.600 euro). Het totaal gevraagde bedrag (12 maanden voortschrijdend totaal) aan hypothecaire leningen voor nieuwbouw neemt toe van 6,9 miljard euro naar 7,3 miljard euro (+5%).

Grafiek 2-6: Hypothecaire kredieten: aantal ingediende aanvragen volgens bestemming 2008-12/2018

Bron: CRB op basis NBB

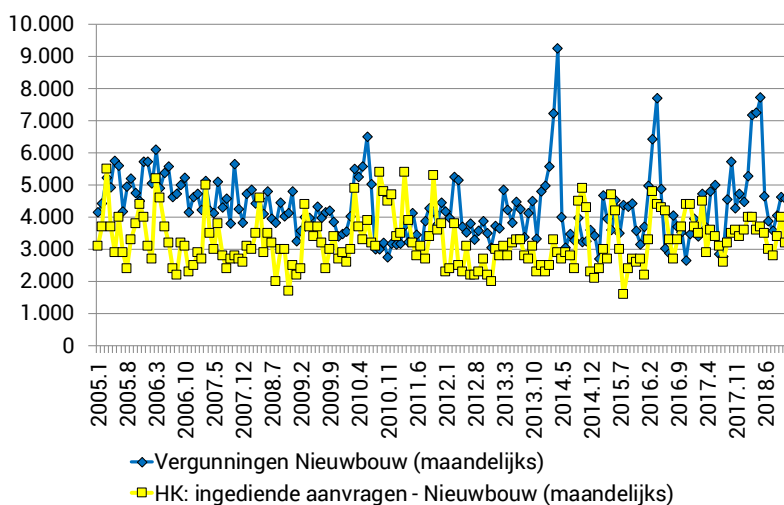
Grafiek 2-7: Hypothecaire kredieten: bedragen van de aanvragen volgens bestemming 2008-12/2018

Bron: CRB op basis NBB

2.1.5 Vergunningen en hypothecaire kredieten

Grafiek 2-8: Vergunningen nieuwbouwwoningen vs. aanvragen hyp. lening (2005/1-2018/11)

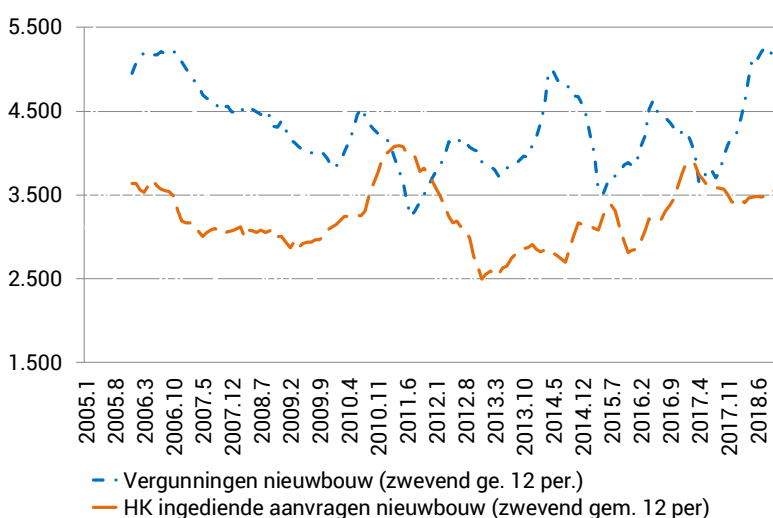

Bron: FOD, NBB

Bovenstaande grafiek geeft de grote fluctuaties aan die de vergunningen voor nieuwbouw en de aanvragen van leningen voor nieuwbouw op bepaalde momenten kunnen vertonen. Dit resulteert uit een aantal factoren die de beslissingen van de kandidaat-bouwers sturen: de regelgeving (vereisten inzake E-peil voor nieuwe woningen), de evolutie van de rente en de fiscale voordelen (woonbonus). Hieruit blijkt geen direct verband tussen de vergunningen en de hypotheekleningen voor residentiële nieuwbouw.

In de grafiek hieronder zien we wel dat de leningen voor nieuwbouw meestal lager uitvallen dan de vergunningen (zwevende gemiddelde over 12 maanden). Bepaalde bouwheren zullen zich niet financieren via hypotheekleningen. Professionele ontwikkelaars met de intentie om de afgewerkte woningen daarna te verkopen zullen bv. overwegen om te opteren voor financiering met op eigen middelen en/of mogelijk andere kredietvormen.

Grafiek 2-9: 12 maanden zwevend gemiddeld (vergunningen vs. hyp. leningen) nieuwbouwwoningen (2005/1-2018/11)

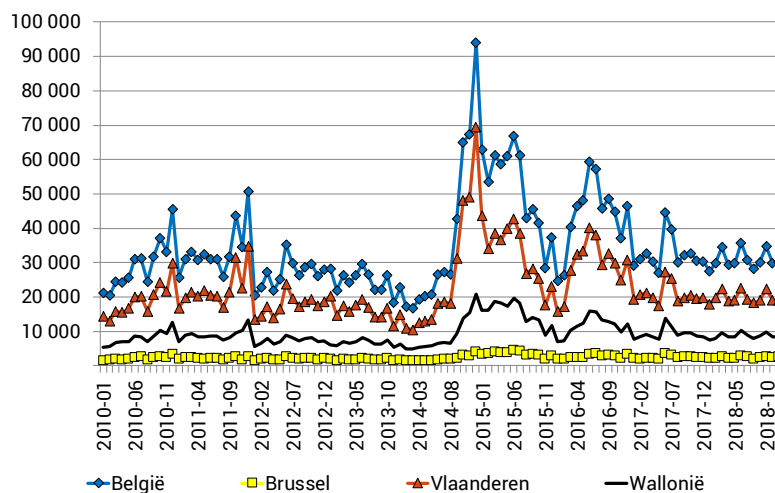

Bron: NBB

De hypotheekleningen (nieuwbouw, herfinanciering, verbouwingen, gewone koop, ...) en de vergunningen in het algemeen zijn zeer gevoelig voor wijzigingen van overheidsreglementeringen. Bruske wijzigingen van de regelgeving kunnen aldus forse effecten genereren, die potentieel negatieve gevolgen kunnen hebben voor de bouwactiviteiten.

In de onderstaande grafiek die het aantal nieuwe hypotheekleningen opsplijst naar regio kunnen we dit duidelijk zien⁷.

Grafiek 2-10: Aantal nieuwe hypothecaire leningen per maand (België en regio's) 2010-2018/12

Bron: NBB

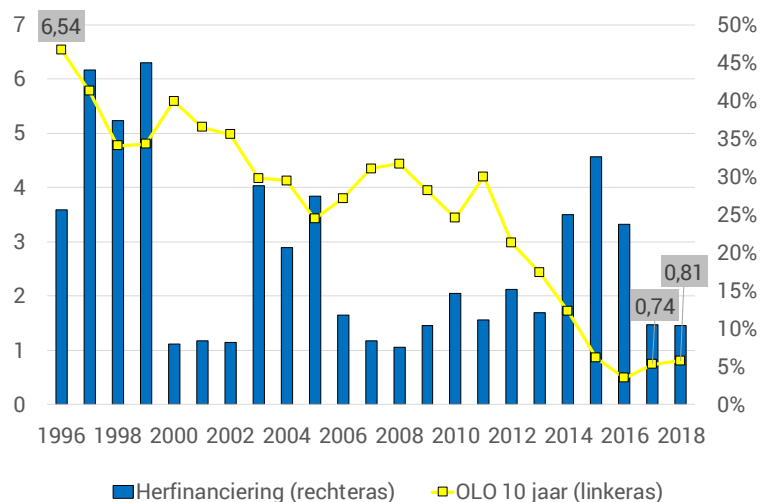
Herfinanciering

Het zeer hoge aantal nieuwe hypothecaire leningen per maand sinds het einde van 2014 is direct gelinkt aan de daling van de interestvoeten. Deze hebben geleid tot een groot aantal herfinancieringen van hypotheekleningen, soms nog versterkt door overheidsmaatregelen (in 2014 neerwaartse herziening van de woonbonus in Vlaanderen, een aansporing om de herfinanciering te versnellen en te kunnen genieten van de oude woonbonusregelgeving). Het resultaat blijkt uit de zeer hoge piek in de bovenstaande grafiek (2-10).

Uit grafiek 2-11 blijkt dat het aandeel van de herfinancieringen flink afneemt in 2017 en 2018 vergeleken met de drie voorgaande jaren. Dit wordt bevestigd door de vergelijking van 2018 met 2017: de herfinancieringen vallen fors terug en bedragen nog iets meer dan 10% van het totaal aan ingediende aanvragen voor hypothecair krediet.

De mogelijkheid tot herfinancieren wordt uiteraard aangestuurd door een verlaging van het rentepeil (hier weergegeven door de rente op OLO 10 jaar). In 2018 is de rente (OLO 10 jaar) opgelopen naar 0,81% (was 0,74% in 2017).

⁷ De grafiek wil ook de invloed van ondersteunende overheidsmaatregelen illustreren. Dit was het geval van 2010 naar 2011 door het beëindigen van de 6% btw-regeling voor nieuwbouw (tot 50.000 euro) en van 2011 naar 2012 door de afbouw van de "groene lening".

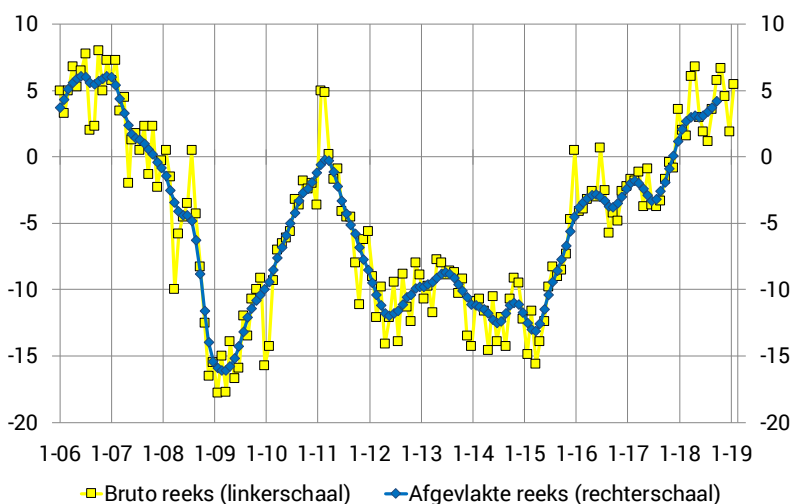
Grafiek 2-11: Aandeel herfinanciering in hypothecaire leningen %

Bron: NBB

2.1.6 Conjunctuurcurve voor gebouwen

De conjunctuurontwikkeling stabiliseert zich in 2018, na fors te zijn opgeveerd in 2017. De opleving die we vaststellen sinds de lente van 2015 heeft zich quasi ononderbroken blijven doorzetten.

De bruto seizoengezuiverde reeksen over 2018 kennen een grilliger verloop maar lijken de bovenstaande analyse te ondersteunen.

Grafiek 2-12: Ruwbouw van gebouwen: conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-02/2019⁸

Bron: CRB op basis van NBB

⁸ De synthetische conjunctuurcurve voor de ruwbouw van gebouwen is het samengesteld resultaat van o.a. het verloop van het orderbestand, het verloop van het ingeschakeld materieel, de beoordeling van het orderbestand en de vooruitzichten van de vraag.

De synthetische conjunctuurcurve voor de ruwbouw van gebouwen is het samengesteld resultaat van o.a. het verloop van het orderbestand, het verloop van het ingeschakeld materieel, de beoordeling van het orderbestand en de vooruitzichten van de vraag.

In de bijlage van deze nota (Grafiek 5-5) worden deze elementen grafisch geïllustreerd (enkel de afgevlakte reeksen). De elementen die de conjunctuurcurve onderbouwen trappelen de laatste maanden ter plaatse, met uitzondering van het verloop van het orderbestand, na een periode van quasi ononderbroken toename sinds het midden van 2015.

De beschikbare bruto gegevens voor al deze variabelen, die zoals steeds een grilliger verloop vertonen, wijzen eerder op een eerder ongunstige evolutieituatie (data tot 02/2019).

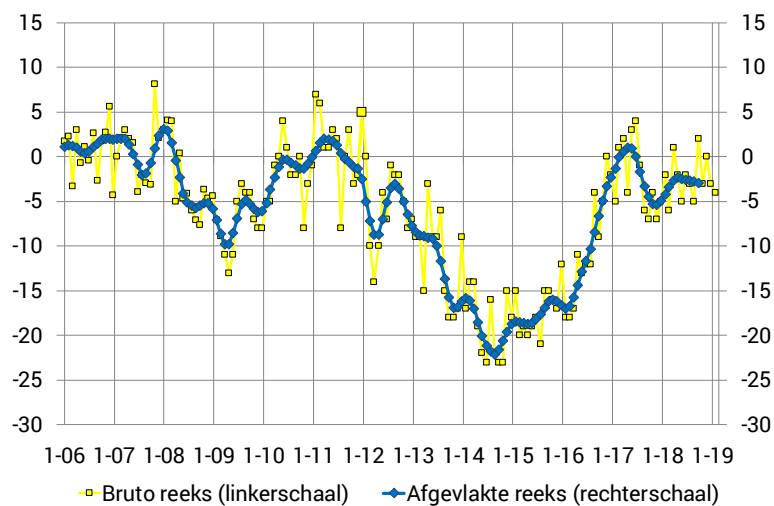
2.2 Infrastructuur - conjunctuurcurve

Na een lichte verbetering aanvang 2018 kent de conjunctuurcurve voor de infrastructuurwerken een quasi vlak verloop in de rest van het jaar. Deze situatie steekt gunstig af na de vastgestelde dieptepunten midden 2014. De kentering in 2016 en begin 2017 werkt nog steeds door. 2018 was wel een jaar waarin een positieve investeringsimpuls werd verwacht gelet op de gemeenteraadsverkiezingen.

De conjunctuurcurve wordt onderbouwd door het verloop van de activiteit, de vooruitzichten van de vraag en de beoordeling van het orderbestand. Deze elementen evolueren positief (grafiek 5-6 in de bijlagen) binnen een zeer smalle bandbreedte (tot 08/2018). De daarna vastgestelde daling is toe te schrijven aan de negatieve evolutie van de activiteit en de vraagvooruitzichten.

De bruto-gegevens (beschikbaar t.e.m. 02/2019) vertonen een grilliger patroon over de laatst geobserveerde maanden maar wijzen er eerder op dat conjuncturele onzekerheid overheerst.

Grafiek 2-13: Infrastructuur: synthetische conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-02/2019

Bron: CRB op basis NBB

De bijzondere raadgevende commissie voor het Bouwbedrijf heeft al herhaaldelijk haar bezorgheid geuit over de problematiek van de publieke investeringen (in meerdere adviezen⁹ en door de organisatie van een workshop). De vaststelling dat België in de Europese context één van de zwakste presteerders is inzake publieke investeringen blijft overeind.

3 Werkgelegenheid

In een jaar-op-jaar vergelijking (3de kwartaal 2017 vs. 3de kwartaal 2018) trekt de werkgelegenheid in de sector opnieuw wat aan, van 200.896 naar 203.300 (snelle raming) (+2.404), dit voor de werknemers die hun sociale bijdragen aan de RSZ in België betalen. Deze toename bevestigt de evolutie die reeds werd vastgesteld in een vorig verslag.

⁹ <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc18-86.pdf>

Tabel 3-1: Evolutie van het aantal tewerkgestelde werknemers in de bouwnijverheid 2008-3de kw 2018

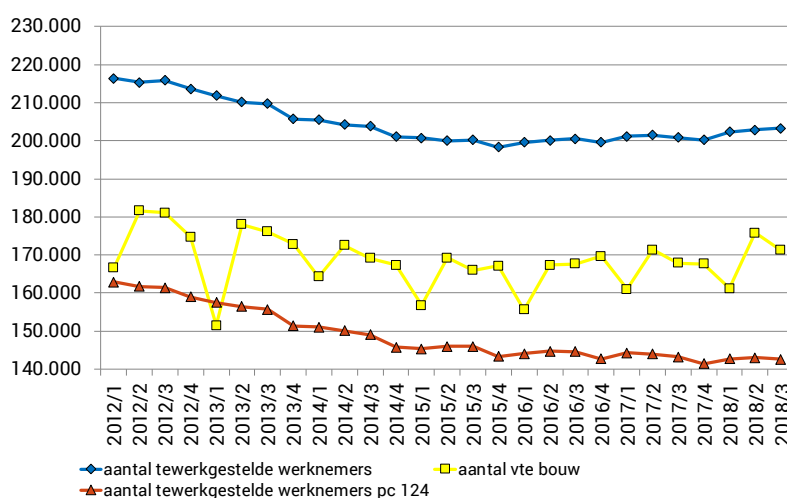
		Arbeiders	Bedienden	Totaal
2008	I	176.379	34.687	211.066
	II	176.244	35.217	211.461
	III	177.960	36.111	214.071
	IV	175.850	36.113	211.963
2009	I	175.158	36.454	211.612
	II	174.116	36.456	210.572
	III	174.894	36.792	211.686
	IV	173.504	36.836	210.340
2010	I	174.299	37.159	211.458
	II	174.454	37.303	211.757
	III	175.872	37.775	213.647
	IV	176.153	38.042	214.195
2011	I	177.357	38.966	216.323
	II	176.413	38.736	215.149
	III	177.597	39.438	217.035
	IV	177.255	39.395	216.650
2012	I	176.663	39.724	216.387
	II	175.537	39.848	215.385
	III	175.553	40.270	215.823
	IV	0	0	213.696
2013	I	171.516	40.316	211.832
	II	169.960	40.227	210.187
	III	169.282	40.438	209.720
	IV	165.254	40.463	205.717
2014	I	164.811	40.665	205.476
	II	163.612	40.605	204.217
	III	162.930	40.906	203.836
	IV	160.164	40.900	201.064
2015	I	159.535	41.172	200.707
	II	158.511	41.450	199.961
	III	158.438	41.734	200.172
	IV	156.546	41.742	198.288
2016	I	157.200	42.336	199.536
	II	157.552	42.561	200.113
	III	157.546	42.974	200.520
	IV	156.468	43.104	199.572
2017	I	157.502	43.656	201.158
	II	157.404	44.023	201.427
	III	156.297	44.599	200.896
	IV	155.315	44.887	200.202
2018	I	156.334	46.005	202.339
	II	156.326	46.526	202.852
	III			203.300

Bron: RSZ (snelle) ramingen van de tewerkstelling (groene en beige brochure)

De eerste drie trimesters van 2018 laten een kentering zien in de tewerkstellingscijfers van de werknemers die sociale bijdragen betalen in België (tot ca. 203.000). De tewerkstelling verbetert lichtjes. Dit na een periode van achteruitgang tussen 2011 en 2015 en een stabilisering tussen 2015 en 2017. Vergeleken met 2011 zijn er vandaag ca. 14.000 RSZ betalende werknemers minder actief.

In de onderstaande grafiek wordt de evolutie weergegeven van het aantal werknemers (totaal), het aantal werknemers in PC 124 en het aantal voltijds equivalenten. De evolutie lijkt vrijwel parallel te verlopen voor het aantal werknemers (totaal) en het aantal werknemers die werken onder PC 124. Het aantal voltijds equivalenten kent elk voorjaar bruuske, seizoengebonden veranderingen, maar het totaal arbeidsvolume weet zich te handhaven.

Grafiek 3-1: Tewerkstelling bouw: tewerkgestelde werknemers, VTE en pc 124 (2012-3^e kw/2018)

Bron: RSZ

Deze gegevens hierboven betreffen enkel de tewerkstelling onderworpen aan de Belgische sociale zekerheid voor loontrekkenden.

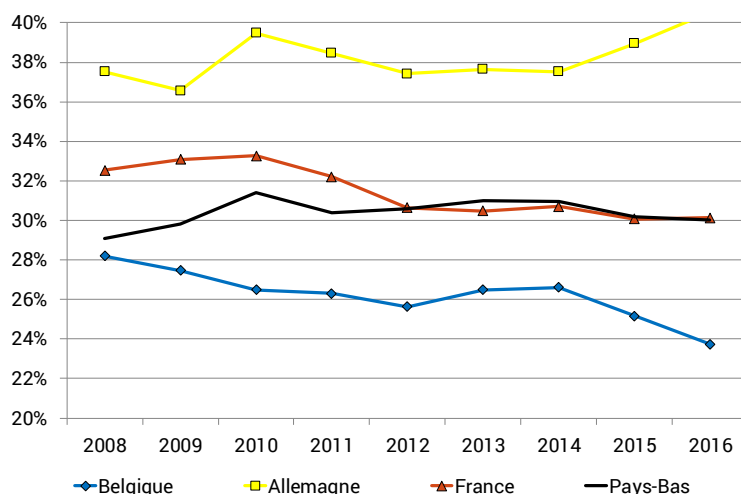
De evolutie van de gedetacheerde tewerkstelling in de sector wordt geduid aan de hand van de data van Constructiv (in indices - zie tabel hieronder). Hieruit blijkt dat de tewerkstelling van gedetacheerde werknemers (unieke personen Limosa) in 2018 fors terugloopt met ca. 26% t.o.v. 2017, de tewerkstelling van gedetacheerde zelfstandigen (unieke personen Limosa) blijft zoals in de vorige jaren toenemen (in 2018 met ca. 10% t.o.v. 2017). Zowel in aantal koppen als in VTE (dit laatste op basis van een theoretische berekening) loopt de totale gedetacheerde tewerkstelling (arbeiders en zelfstandigen) achteruit.

Tabel 3-2 : Evolutie van Limosa 2014-2018 (2014=100)

Jaar	werknemers Limosa -unieke		zelfstandigen Limosa -unieke	
	personen	Δ%	personen	Δ%
2014	100		100	
2015	108,02	8,02	126,85	26,85
2016	116,21	7,58	143,75	13,33
2017	108,06	-7,02	152,94	6,39
2018	80,00	-25,97	168,40	10,11

Bron: Constructiv

In vorige conjunctuurverslagen rees ook telkens de vraag hoe het aandeel van de toegevoegde waarde in de sectoromzet evolueert. De door Eurostat gepubliceerde gegevens i.v.m. de toegevoegde waarde zijn beschikbaar tot 2016 o.a. voor de drie buurlanden van België en voor België. De verhouding toegevoegde waarde t.o.v. de omzet is in 2016 het hoogst in Duitsland (41%), het laagst in België (24%), Nederland en Frankrijk nemen een tussenpositie in (30%). De Belgische sector kent wel een gevoelige omzettoename: van 65,3 miljard euro in 2015 naar 70,4 miljard euro in 2016 (of ca. +8%).

Grafiek 3-2: Toegevoegde waarde vs. omzet 2008-2016

Bron: Eurostat (SBS)

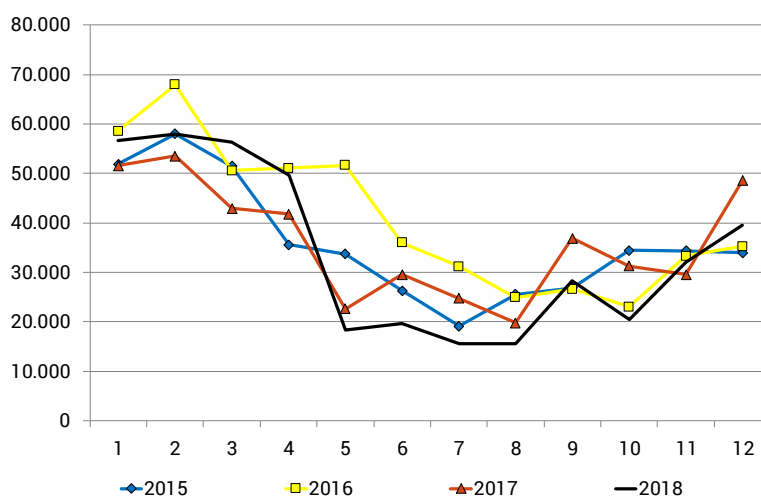
In de loop van 2017 is het aantal werkgevers met personeel opnieuw toegenomen om dan licht terug te vallen medio 2018. Het aantal zelfstandigen en het aantal zelfstandigen-helpers is blijven toenemen met resp. 3% en 2% (2017 vs. 2016).

Tabel 3-3: Evolutie van het aantal werkgevers met personeel en zelfstandigen in de bouwsector

	Werkgevers met personeel	Zelfstandigen	Helpers
2007	27.590	48.009	8.303
2008	27.948	49.616	8.520
2009	28.002	52.489	7.530
2010	28.812	57.274	8.423
2011	29.256	58.189	8.805
2012	28.948	60.102	9.287
2013	28.342	63.047	9.362
2014	27.591	63.865	9.450
2015	27.141	62.603	9.316
2016	28.023	66.811	9.846
2017	28.251	68.805	10.058
juin-18	28.165	-	-

Bron: RSZ en RSVZ

Over 2018 is het gemiddeld aantal tijdelijke werklozen zeer licht afgenomen (met 1.888 eenheden of ca.5%) t.o.v. 2017. Het gemiddeld aantal tijdelijke werklozen bedraagt ca. 34.200 in 2018 t.o.v. ca. 36.000 in 2017.

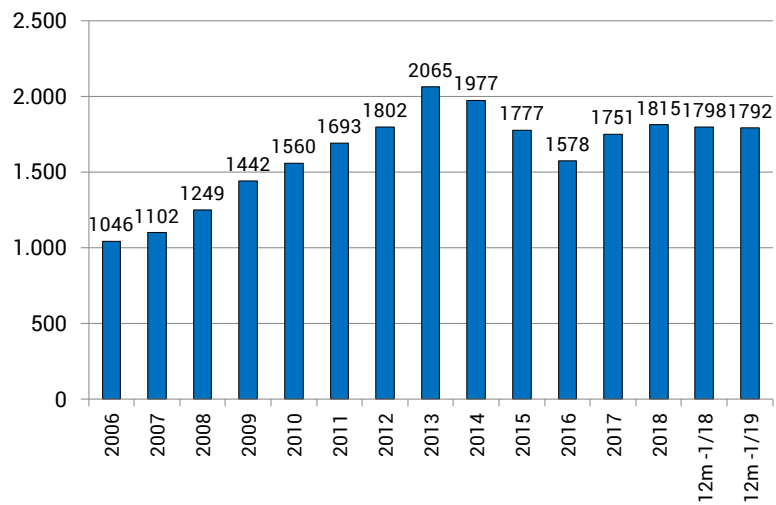
Grafiek 3-3: Evolutie van de tijdelijke werkloosheid bij werknemers v.d. bouwnijverheid tussen januari 2015 en december 2018

Bron: CRB op basis van RVA

Over de lange geobserveerde periode 2006-2018 hebben we in het verleden inzake faillissementen in de bouw duidelijk een trendbreuk vastgesteld na 2013. Maar de vanaf 2014 ingezette daling van het aantal faillissementen is na 2016 opnieuw omgebogen. In de 2018 gingen 1.815 bedrijven failliet in de sector of een toename met + ca. 4% in vergelijking met 2017. Voor de 12 maanden tot 01/2019 blijft de situatie in vergelijking met de 12 maanden tot 01/2018 quasi ongewijzigd.

Deze trend wordt bevestigd door het bureau voor handelsinformatie Graydon¹⁰.

Grafiek 3-4: Aantal faillissementen bij bouwondernemingen in België, 2006-01/2019

Bron: CRB op basis van FOD Economie

¹⁰ Graydon, Studie faillissementen, januari 2019

https://graydon.be/sites/graydon/files/uploads/GraydonBE_Infographic-Faillissementen-2018.pdf

4 Besluit

Uit de vergelijking met de vorige conjunctuurnota blijkt dat de groeivoorspellingen in 2019 en 2020 op wereldvlak wat terugvallen. Voor beide jaren klokt de groei nu af op ca. 3,5%.

China en de Verenigde Staten blijven een forse bijdragen leveren tot de wereldgroei. De forse groei, die de VSA nog kenden in 2018 en 2019, wordt niet meer gehaald in 2020. De Verenigde Staten zetten wel in 2019 nog steeds de hoogste groeicijfers neer van de grote “Westerse” economieën.

Eurozone en EU

Zowel de eurozone als de EU zien hun groeiperspectieven naar beneden bijgesteld. Deze trend wordt bevestigd door het interimprognose (winter 2019). De groei blijft wel positief in alle lidstaten van de Europese Unie. Ondanks een wat matigere groei van de private consumptie zal de groei echter vooral moeten komen van binnenlandse elementen. Stevige arbeidsmarkten en een toename van het beschikbaar inkomen dragen hiertoe bij. De verbetering op de arbeidsmarkten stoot stilaan op zijn limieten.

Het zijn vooral globale krachten, de evolutie van de internationale handel en mogelijke handelsconflicten, die de groeiperspectieven verstoren. De nettobijdrage van de handel zou neutraal zijn in 2019 en 2020.

Deze internationale context zal, ondanks gunstige fundamentals (rentepeil, capaciteitsbezetting, rentabiliteit) wegen op de bedrijfsinvesteringen. De perspectieven voor de residentiële investeringen worden positiever ingeschat. Toch blijven de financieringsvoorwaarden op de Europese markten gunstig om zowel huishoudens als niet-financiële bedrijven aan te zetten om te lenen.

De inflatieverwachtingen schommelen tussen 1,6% en 1,8% in de periode 2018-2020. De EC meent dat de kerninflatie (abstractie makend van de evolutie van energie- en basisvoedingsprijzen) de bepalende factor wordt voor de inflatieontwikkeling. De EC ziet de situatie van de openbare financiën in de lidstaten verbeteren, zowel inzake evolutie van de tekorten als inzake schuldgraad. Uitgedrukt t.o.v. het BBP zou de schuldgraad in Europa terugvallen naar 82,8% in 2020.

De EC wijst op de mogelijkheid van toenemende en gelieerde neerwaartse risico's. Deze komen uit meerdere bronnen: de weerslag van een mogelijke monetaire verstrakking in de VSA (voelbaar door hogere rente gecombineerd met hoge schuldgraad van de bedrijven) en de mogelijke impact van handelsconflicten. Dit zal voelbaar zijn voor de eurozone gezien Europa sterk geïntegreerd is in de « global value chain ». Tenslotte wordt er binnen Europa nog gewezen op risico's voor de Italiaanse economie en openbare financiën en voor de impact van het Brexit-verhaal.

Bouw Conjunctuur

Het zwevende gemiddelde van het aantal bouwvergunningen voor nieuwe woningen over 12 maanden situeert zich op een historisch hoog peil en schommelt rond de 5.000.

Het verloop van de vergunningen voor residentiële nieuwbouw kent herhaaldelijk grote uitschieters, de verstrenging van de energie-eisen hier niet vreemd aan is. Dergelijke maatregelen inzake energievereisten reflecteren zich in een massale aanvraag naar vergunningen in de maanden voor de inwerkingtreding, later gevolgd door de effectieve aflevering van de vergunningen. In de maanden februari t.e.m. mei 2018 wordt dan ook een forse stijging van het aantal toegestane bouwvergunningen vastgesteld (n.a.v. de verstrenging van de energie-eisen voor woningen in Vlaanderen op 1 januari 2018).

De evolutie van de aanvragen voor hypothecaire leningen is zowel voor nieuwbouw als voor verbouwing licht stijgend. De gemiddeld aangevraagde bedragen nemen toe zowel in het segment nieuwbouw als verbouwing (met resp. 3% en 8%). Het totale bedrag aan hypotheekleningen voor nieuwbouw en verbouwingen neemt eveneens toe in 2018.

De vaststelling dat de cijfers voor nieuwbouwvergunningen en aanvragen van leningen voor nieuwbouw grote fluctuaties blijven vertonen blijft overeind. Regelgeving en marktomstandigheden spelen hier een belangrijke rol.

De evolutie van de conjunctuurcurves voor de ruwbouw en de infrastructuur is eerder vlak in de laatste maanden. Toch blijven deze ver verwijderd van hun historische laagtepunten. Alle onderbouwende elementen (het orderbestand, de vraag, het ingeschakeld materieel, verloop activiteit) dragen bij tot deze evolutie.

De eerste drie trimesters van 2018 laten een kentering zien in de tewerkstellingscijfers van de werknemers die sociale bijdragen betalen in België (ca. 203.000). De tewerkstelling verbetert lichtjes. Dit na een periode van achteruitgang tussen 2011 en 2015 en een stabilisering tussen 2015 en 2017. Vergeleken met 2011 zijn er vandaag ca. 14.000 RSZ betalende werknemers minder actief.

De gedetacheerde tewerkstelling evolueert uiteenlopend voor de arbeiders en de zelfstandigen. Voor de eerste groep is er opmerkelijke daling van de tewerkstelling in 2018, na een eerste bescheiden terugval in 2017. Voor de tweede groep stelt men een blijvende groei van de tewerkstelling vast.

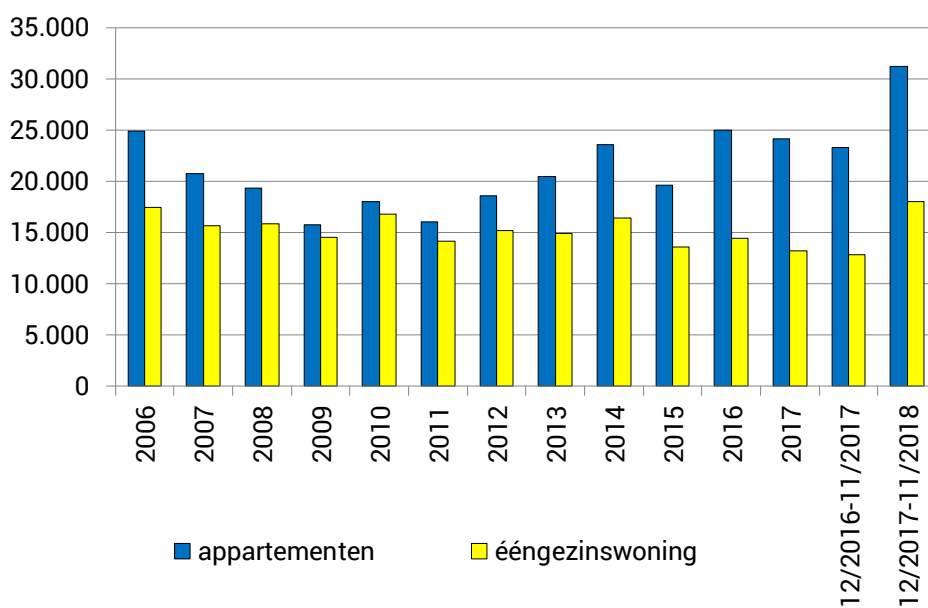
Het aantal faillissementen is over de periode februari 2018- januari 2019 quasi ongewijzigd gebleven t.o.v. de periode februari 2017 - januari 2018. Sinds een tweetal jaar handhaaft het aantal faillissementen op een relatief hoog peil.

Uit de conjunctuurgegevens blijkt dat de macro-economische omgeving van de bouwsector in België zich stabiliseert. De ontwikkelingen inzake vergunningen voor woongebouwen wijzen in de positieve richting. Dit wel met een aantal dreigende factoren op de achtergrond (vertraging van de economische groei).

De bouwsector staat voor meerdere uitdagingen. Het klimaat, de openbare infrastructuur en de arbeidsmarkt zijn belangrijk aandachtspunten. De brc Bouw blijft er dan in die context dan ook op aandringen opdat de verschillende overheden de sector zouden raadplegen wanneer bijkomende en/of nieuwe regelgeving voor de bouw wordt overwogen.

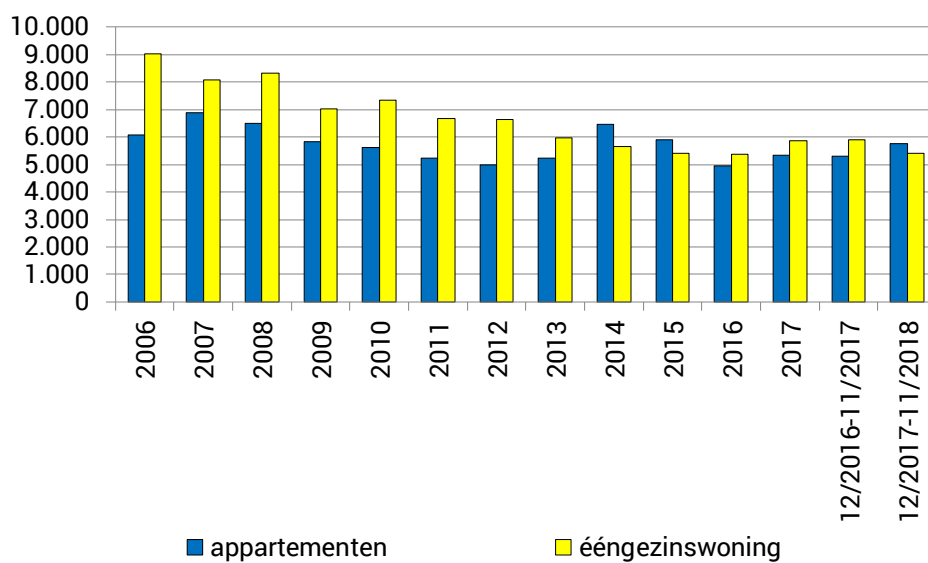
5 Bijlage

Grafiek 5-1: Vlaams Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018

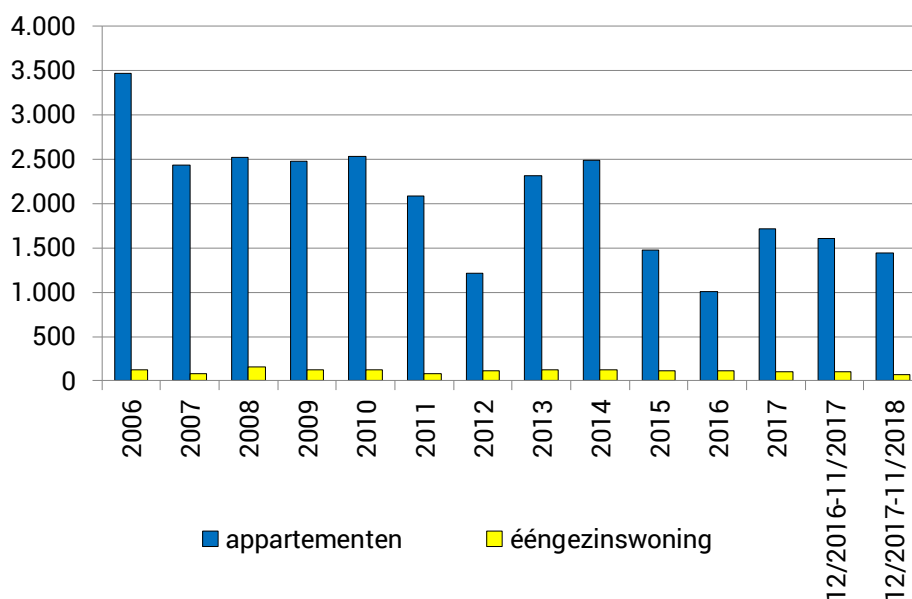

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

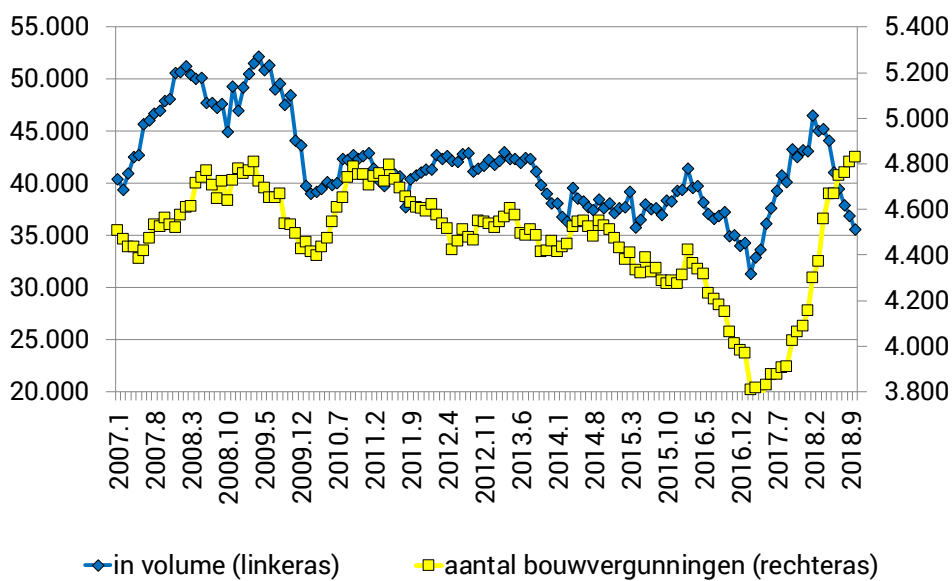
Grafiek 5-2: Waals Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

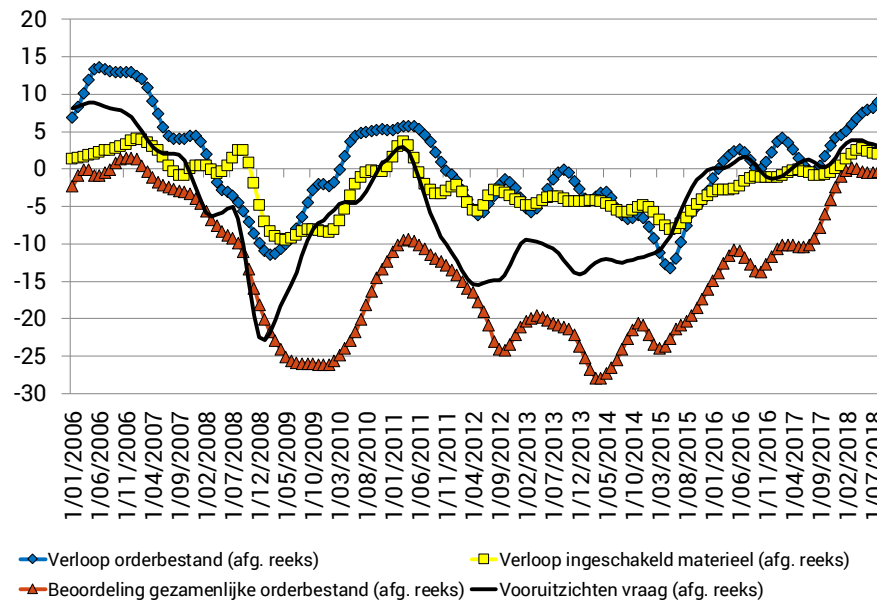
Grafiek 5-3: Brussels Hoofdstedelijk Gewest: vergunde woongebouwen 2006-11/2018

Bron: CRB op basis Statistics Belgium

Grafiek 5-4: Ontwikkeling bouwvergunning 2007/1-2018/10: nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m³, linkerschaal en in aantal, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden

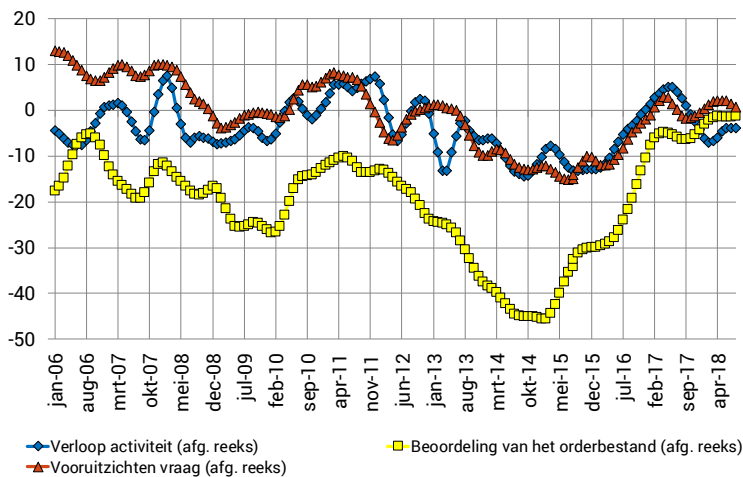
Bron: CRB op basis Statistics Belgium

Grafiek 5-5: Componenten van de synthetische curve – bouwnijverheid (tot 09/2018)

Bron: NBB

Grafiek 5-6: Componenten van de synthetische curve – burgerlijke bouwkunde (tot 09/2018)

Bron: NBB